

17. Чийшия: очерки истории и этнографии болгарского села Городнее в Бессарабии / автор. кол. А. В. Шабашов, Н. Н. Червенков, Л. В. Суботин и др. – Одесса, 2003. – 412 с.

Inna Tatarko. The famine of 1946-1947 in Bulgarian villages of Izmail region of USSR.

The article studies the reasons, cause and consequences of famine of 1946 – 1947 years in Bulgarian villages of Izmail region of USSR. Relying on archival data the author reveals the problems of post-war development of Bulgarian villages, demographic and psychological consequences of the great tragedy.

Key words: *the famine of 1946-1947, Bulgarian population, Ukraine, Sovietization, Collectivization, repressions.*

ТЕМА ГОЛОДУ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ: ХУДОЖНІ ТА ПУБЛІЦИСТИЧНІ КОДИ ТЕКСТУ

Олег Томчук

канд. філол. наук, доцент,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(Ізмаїл, Україна)

Історію художнього втілення трагічних сторінок життя нашого народу, коли чинились голод і терор, нищився інтелектуальний цвіт нації, можна з повним правом трактувати як органічну частку загальної української історії, в якій питання правди у радянські часи перебували під пильним «всевидящим оком», відтак «набували суб'єктивного забарвлення, а тому замість відображення реальних подій створювався міф про радянську дійсність, культуру» [10].

Відомо, що за радянського режиму цензура надзвичайно ретельно пильнувала будь-які згадки про голод, пропускаючи кожен художній твір крізь густе ідеологічне «сито». Тому не так давно стали відомі твори про перший голод 20-х років такого знаменитого поета, як П. Тичина. Чи не вперше в українській літературі сміливо й на повний голос зазвучала правда про трагедію українського села в таких його віршах: «Кукіль», «Голод», «Загупало в двері прикладом» та ін. Поет відкриває правду про спустошені людські долі, розповідає про нечуване явище людоїдства. У творі «Загупало в двері прикладом» йдеться про збожеволілу з голоду жінку, сама ж картина асоціюється із сюрреалістичними візіями та макабричними сюжетами про абсурдне буття: «... це ж гості до мене. / Та чим же я буду вітати – іще ж не вварився синопчок...» [цит. за: 5, с. 250].

Радянська цензура під сімома замками заховала художні полотна талановитого прозаїка В. Підмогильного, сліди якого «загубились» у колимських катівнях. Перу цього письменника належить низка творів про голод 1921-1922 років («Проблема хліба», «Собака», «Син»). В оповіданні «Син» (1923) – однозначно визнаному одним із кращих в українській літературі про голод 20-х років – зустрічаємось із непересічною особистістю звичайного селянського сина Грицька Васюренка. Наділений від природи гостро розвиненим чуттям народної

моралі, він керується її принципами в найекстремальніших життєвих ситуаціях. Вимінявши останнє хатнє начиння на хлібину, сам знемагаючи від голоду, він догодовує матір. Його ж заможна сестра докоряє йому за це. Від її поведінки та слів стає моторошно на душі: «... погано ти з матір'ю робиш! ... Матір Бог кличе, а ти її нагло на світі держиш» [11, с. 145]. Письменник у цьому й у багатьох інших творах про нечуваний голод досліджує психологію людини в ситуації вибору. Він показує, як обставини голоду руйнували не тільки фізично, але й обездуховлювали багатьох людей, котрі не змогли їм протистояти.

В. Мельник, аналізуючи творчий доробок В. Підмогильного, зокрема, твори цієї тематичної групи, справедливо зауважував, що «тема голоду, на жаль, забута навіть і в сьгоднішніх історико-літературних дослідженнях. Досить зосереджено приглядаючись до трагедії наступного десятиліття (1932-1933 рр.), ми чомусь так і залишили недоторканою зоною подібне явище початку 20-х років, що увійшло не менш чорною сторінкою до книги буття українського народу» [9, с. 17].

Особливо пильно цензурувалися художні твори у стагнаційний період «українського безчасся» (І. Дзюба), означеного як пора політичного застою в країні. Тут можна було б навести чимало конкретних прикладів. Так, відома драматична історія роману «Чотири броди» (1978) М. Стельмаха, що став, власне, першою публічною розмовою про голод 1932-1933 рр. в Україні, в якому автор відкрито назвав колаборантів, котрі брали участь в організації штучного голоду на селі. Цілком зрозуміло, що роману закрили дорогу до читача. Його видання затрималося на цілих 10 років. Великого втручання цензури зазнали романи А. Дімарова «Біль і гнів» (1974-1980) та «І будуть люди» (1984). Через відкрито правдиві картини геноциду проти українців цензурою було знято значну частину тексту, що ніяк не вписувався в рамки ідеологічної доктрини тодішньої влади. Подібних прикладів можна навести чимало.

Окремої розмови потребує тема художнього осмислення трагедії голоду в Україні у творчості еміграційних письменників (В. Барки, Є. Маланюка, У. Самчука, Д. Гуменної та ін.), імена яких були табуйовані офіційною ідеологією. Саме ці автори, будучи незалежними від цензури, будували свої сюжети на достовірних матеріалах, незрідка на особистих враженнях, що документують художню тканину тексту, надаючи йому виразних ознак публіцистики. Так, наприклад, В. Барка свідчив: «Для сюжету в романі «Жовтий князь» основа складалася з постійно збираних подробиць протягом четвертини віку: від самого лихоліття і до початку оформлення тексту – в 1958 році. Головна частина в змісті набагато зложилася з особистих вражень...» [3, с. 25]. У подібних творах авторський вимисел (необхідний код художнього письма) перегукується із документальними джерелами: зі свідченнями, спогадами сучасників, очевидців багатьох подій, про які пише письменник.

Трагедія українського селянства, пов'язана з голодомором, багатоаспектно відображена й у творах суто публіцистичних. У цьому плані особливий інтерес становить публіцистика І. Багряного. Оперуючи засобами логічного переконання та емоційного впливу на основі конкретних фактів, письменник із властивою його стилю риторикою писав: «В 1933 році більшовики організували штучно голод в Україні [...] Український народ в цій страшній трагедії був доведений до людоджерства, до найвищого ступеня людської трагедії. Збожеволілі від голоду матері з'їдали своїх дітей...

Ви, матері цілого світу, чи можете уявити собі такий стан і такий режим, коли б ви могли з'їсти власну дитину?

Ні!

Ви не можете навіть цього збагнути, ані в це повірити!

А це було в Україні в 1933 році» [2, с. 25].

У творчій практиці еміграційних письменників спостерігається перемежування художнього й публіцистичного начала, що надає такій оповіді особливої полемічної гостроти й актуальності. Тут «документалізм і художня вигадка взаємно себе доповнюють і створюють унікальну художню картину правди про сплановане і організовано проведене фізичне винищення української нації» [14, с. 434].

За таким принципом побудовано перший в українській літературі роман про третій голод (1946-1947 рр.) «Прибутні люди» В. Захарченка. Письменник, маючи чималий досвід публіцистичної творчості, вміло балансує художню оповідь про фізичне й моральне руйнування української родини Петрівних із публіцистичними вкрапленнями, надаючи оповіді більшої переконливості й гостроти. Для увиразнення трагізму ситуації В. Захарченко вдається й до суто художніх засобів, використовує частотні лексеми на позначення стану голоду як маркери трагізму: «...Малі сідали за стіл голодні, а вставали ще голодніші...» [6, с. 67]; «Ціле життя, і, вважайте, їмо той хліб пополам із слізьми» [6, с. 50].

Публіцистичні ознаки присутні в більшості художніх творів про «велику, страшну і голодну правду», навіть у тих, котрі будуються переважно на засадах авторської уяви. Таким, наприклад, є роман сучасної письменниці Н. Доляк «Чорна дошка», який отримав нагороду «Вибір видавця» на престижному літературному конкурсі «Коронація слова – 2014». «Страшні видіння приходять до Сашка у снах. Висушені голодом жінка і маленькі діти зазирають йому в обличчя скляними очима, німотно благають про допомогу, простягають до нього руки... Лесь Терновий, прадід Сашка, має що розповісти онуку про цих людей. Бо він – один із них. Один з тих, хто вижив, пройшовши через пекло Голодомору 30-х років» [4].

Синтез документалізму й образності є невід'ємною частиною не тільки прозових творів про трагедію голоду в Україні, але й поетичних. Панорамність трагічного контексту реалій надає цим творам виразних ознак публіцистичності. Таким творам притаманний «конкретний часопростір, полемічний розвиток ліричного сюжету, художня декларація як засіб поетичного вираження» [8, с. 297].

Яскравою художньою ілюстрацією щодо сказаного можуть бути твори поета-дисидента М. Руденка, зокрема, його вірш «Хліб тридцять третього» та поема «Хрест». Уже сама назва першого твору вказує на конкретну реальну подію, що асоціюється з голодним 33-м роком. Використовуючи засіб художньої градації, автор рельєфно виписує чорну годину народу: «Жила Вкраїна. Плакала, стогнала...» [7, с. 58]. Вірш звучить як текст-пересторога, як лист у майбутнє: «Молюсь тихенько, щоб мої онуки / До глевтяків таких не дожились [7, с. 58].

Тема розп'яття України виразно акцентована в поемі «Хрест». Перед читачем постає пекельна картина спустошеної голодом землі: «ніби світ скінчився – вимерло село» [7, с. 39]. Справжнім потрясінням для читача стають картини, що символізують апокаліпсис:

...Виснажені до краю:

– Крихітку хлібця, матусю,
Хлібця!.. –
І крик завмирає.
Там, де комора артільна,
Вибігши вранці на ганок,
Христя, вдова божевільна,
Йде в канібальський танок [7, с. 43].

Тема голоду в художньому ключі зображена у творчості ще одного дисидента – С. Сапеляка. 50-м роковинам штучного голоду 30-х років він присвятив поезію «Реквієм серцю» (збірка «Над барикадами ридань»). Ліричний сюжет твору розгортається на основі метафори «переоране серце». Трагічний пафос вірша увиразнюється лексичними («кров», «череп», «вороння», «смерть») та стилістичними маркерами загальнолюдської трагедії: «Під хрестом плачуть губи / Переораних сліз» [13, с. 140].

Жертвам голодомору присвячено й пізніший вірш «Степова балада» (2007). Поет передає метафорично минулу біду українського народу («десь збоку смерть росинку гладить»). Душа ліричного героя «скорбить, сповита в голокость». «Завершальний акорд – строфа, якою починається й закінчується «Степова балада», акумулює в собі та підсилює характерне для С. Сапеляка відчуття особистої відповідальності за свою землю, акцентує власну причетність до всього, що коїться з нею («де що не світонько – то я...») [12, с. 481].

Кожен із авторів художніх текстів про голод більшою чи меншою мірою свідомо вдавався до використання ресурсів публіцистики, в такий спосіб надаючи своїм творам гостроти й актуальності, підсилюючи достовірність зображеного. Такий підхід, вочевидь, продиктований розумінням того, що «без повної правди про минуле, якою страшною вона не була б, не мислиться процес оновлення та очищення, що відбувається в країні» [1, с. 14]. У цьому плані перед науковцями (істориками, філологами, культурологами) сьогодні постають невідкладні завдання.

Література:

1. 33-й : голод : Народна Книга-Меморіал / Упоряд. : Л. Б. Коваленко, В. А. Маняк. – К. : Радянський письменник, 1991. – 584 с.
2. Багрянний І. П. Публіцистика : [памфлети, рефлексії, есе] / І. П. Багрянний. – К. : Смолоскип, 2006. – 856 с.
3. Барка В. Від автора / Василь Барка // Барка В. Жовтий князь : [роман]. – К. : Дніпро, 1991. – С. 23-26.
4. Доляк Н. Чорна дошка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1639447/>.
5. Жулинський М. Г. Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини) / М. Г. Жулинський. – К. : Дніпро, 1990. – 447 с.
6. Захарченко В. І. Прибутні люди : [роман] / В. І. Захарченко // Вітчизна. – 1994. – № 1-2. – С. 25-99.
7. Зранена нація : Художня та історична правда в творах письменників Луганщини про голодомор в Україні ХХ століття : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів]. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 176 с.
8. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.

9. Мельник В. О. Валер'ян Підмогильний : До 90-річчя від дня народження / В. О. Мельник. – К. : Т-во «Знання» УРСР, 1991. – 48 с.
10. Письменники і поети про голодомор. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://memorial.4uth.gov.ua/famine-of-1932-33/writers-and-poets-of-amine>.
11. Підмогильний В. П. Оповідання. Повість. Роман / В. П. Підмогильний. – К. : Наукова думка, 1991. – 800 с.
12. Райбедюк Г. Б. Вивчення творчості українських поетів-дисидентів : [навчально-методичний посібник] / Г. Б. Райбедюк. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2012. – 540 с.
13. Сапеляк С. Є. І каміння те стало хлібами... : у 3 т. / С. Є. Сапеляк. – Харків : Майдан, 2011. – Т. 1: Поезії. – 336 с.
14. Сенік Л. Т. Насильницька смерть в українській літературі : Голодомор-геноцид 32-33. Документ і художня правда / Л. Т. Сенік // Життя зі словом. Ювілейний збірник на пошану професора Миколи Ткачука / Ред. М. Зимомря. – Тернопіль-Дрогобич : Посвіт, 2014. – С. 431-441.

Oleg Tomchuk. The Theme of Hunger in the Works of Ukrainian Writers, Artistic and Publicist Codes of Text.

In this article the author analyzes the artistic works about the destruction of the Ukrainian nation during the oppressive artificial famine in Ukraine in the 20th, 30th and 40th of the twentieth century. We study the unique synthesis of documentary texts and imagery in the fictions of appropriate subjects.

Key words: *text, code, hunger, synthesis, artistic idea, authenticity.*

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ ПІД ЧАС ГОЛОДУ 1946-1947 рр.

Надія Томюк

*магістранка кафедри української і всесвітньої історії та культури,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
(Ізмаїл, Україна)*

Голод 1946-1947 рр. історики називають «третім радянським», який, на думку сучасних дослідників, «за кількістю жертв значно поступається своєму попереднику – голоду-геноциду 1932-1933 рр., але посідає першість за територією ураження» [6, с. 136]. Він охопив значну частину території України, за винятком західних областей. Однак на відміну від решти областей Західної України, Чернівецька область, основу якої склали Північна Буковина та Північна Бессарабія, була втягнута в черговий радянський голодомор, наслідки якого виявилися надзвичайно важкими і трагічними [7, с. 253].

Більшість учених основною причиною голоду вважають «податкову й репресивну хлібозаготівельну політику державної партії, до якої додаються наслідки війни та посуха першого повоєнного року» [2, с. 3]. Відтак, багато науковців і дослідників вважають цей голод штучно організованим владою та свідомим геноцидом українського народу.

З усього комплексу причин виникнення й поширення третього голоду в радянській державі виділяється одна, цілком реальна – центральна командно-примусова репресивна партійно-державна політика хлібозаготівель. Вище партійно-державне керівництво змушувало українське село фінансувати процес відбудови промисловості. За планами радянського уряду селянство повинно було сплачувати